

SÖREN KIERKEGAARD (1813-1855)

UNA INTRODUCCIÓ

Ramon ALCOBERRO i PERICAY

ÍNDIX

1. Per què llegir Kierkegaard?
2. Què cal saber per llegir Kierkegaard?
3. L'home i el seu temps.
4. Quatre elements biogràfics a tenir en compte.
5. Els textos de Kierkegaard: (I) L'obra pseudònima (escrits de 1843 a 1850)
6. Els textos de Kierkegaard: (II) Les obres edificants.

APÈNDIX

Epitafi sobre la tomba de Kierkegaard.

Darreres converses entre Sören Kierkegaard i Emil Boesen.

Parlament del seu nebot Henri Lund davant la tomba de Kierkegaard.

Per què llegir Kierkegaard?

Tots els filòsofs es llegeixen –almenys- per tres raons. En un primer lloc –passeu-me l'obvi- "perquè sí", perquè un dia hi ha una trobada casual que finalment arrossega. En segon lloc perquè "il lumen" una experiència vital o un moment cultural i notem que cal passar per una determinada lectura d'una determinada filosofia si es vol aconseguir, finalment que aquella experiència o aquell moment siguin significatius. I en darrer terme –potser el més important- perquè hi ha una sèrie de "llaços secrets" o d'afinitats electives entre un autor i un lector. Aquests lligams són, certament, els més importants.

En el cas de Sören Kierkegaard les tres raons s'uneixen. Quasi és impossible llegir Kierkegaard si no s'hi arriba casualment, per l'obstinada propaganda boca-orella que en fan els secrets partidaris de la seva confraria. Si algun autor està mal editat i, a més, tothom se'l passa de llarg, és el geperut danès. Massa carca per als progressistes, massa esteta per als professors de filosofia moral, massa remugaire en un món en què és obligatori ser feliç, Kierkegaard és gairebé un vici secret, o un autor per a llegir de nits i en silenci. No ajuda a triomfar, ni fa guanyar oposicions, ni està de moda, ni queda bé –potser fora de cercles que exhibeixen una religiositat ultrancera i tocacampanes. Sospito que si fos viu renunciaria a tots els seus lectors perquè voldria continuar essent "un individu" de la mena dels que s'estimen més perdre sense lluitar que no pas enfrontar-se a gent que menyspreen ben profundament. Però qui llegeix Kierkegaard entén, potser per a sempre, alguna cosa

seriosa i profunda sobre la sensibilitat i els seus perills (secundàriament ètics). I finalment el personatge i el lector acaben tramant alguna mena de pacte secret, que acostuma a consistir més que no pas en una declaració teòrica d'intencions, en una unitat de "punts de vista". Kierkegaard ensenya a mirar fins i tot si el seu lector no pot estar d'acord amb ell i veu coses molt diferents.

Intentaré donar una llista de motius personals intransferibles que marquen l'originalitat de Kierkegaard però és, òbviament, un catàleg d'intencions filosòfiques més que no una proposta o una invitació. El personatge en la seva ironia donaria potser raons molt diverses a les que ofereixo jo

Em sembla que cal llegir Kierkegaard perquè:

- *Es tracta d'un pensador clarament anacrònic*: és creient, parla del mal, del pecat, del cristianisme i de la maldat de les bones persones. A més és un creient anticlerical; tot el contrari d'un apologeta.
- *No és modern*: no vol tractes amb la tecnologia, ni amb la massa, ni amb el públic.
- *És un extravagant*: un mestre de la paradoxa; un autor que no vol fossilitzar-se en un sistema, ni crear un vocabulari (pretensió moderna i pedant).
- *És un no-teòleg, no-filòsof, no-professor*: Posa el gest davant del concepte. O almenys pretén que ens creguéssim que posa el gest davant del concepte.
- *Fa la primera gran anàlisi contemporània de la malenconia*: Té una concepció (eròtica?) de la sensibilitat i de l'experiència estètica.
- *Té plena consciència de la crisi existencial*: és un filòsof tràgic.
- *Mostra que l'existència no és cap ideal*: Per tant no és definible, perquè només es poden definir conceptes i ell es nega a ser concepte.
- *Fa una crítica global del concepte de deure*: el deure és allò general que s'exigeix de mi. Però com que no sóc general, sinó persona – individual no puc ser subjecte ni objecte de deure.
- *Posa en relació ètica i estètica d'una manera creadora*: intueix que el subjectiu és allò més objectiu que tenim, perquè és el lloc per on passa la contradicció –la confrontació– amb el que ens supera. En altres paraules, només el subjectiu ens objectiva, només som perquè som subjectes.
- *I finalment fa una anàlisi de l'existència irònica...*

Què cal saber per llegir Kierkegaard?

Per llegir Kierkegaard convé ser malfiat i saber que la seva facilitat és només una màscara. Potser és, amb Schopenhauer, l'autor que cal llegir amb més precaucions en la història de la filosofia perquè –quan ni te n'adones- la paradoxa fa acte de presència i trenca l'ordre discursiu.

En tot cas hi ha tres qüestions culturals que convé tenir sempre prou clares:

- *Kierkegaard és –i vol ser- un teòleg luterà*: Per tant la seva obra s'ha d'entendre des de la perspectiva d'un déu de justícia (i no d'amor), davant el qual és només possible sentir "temor i tremolor". Sense capir el sentit espiritual de la Reforma luterana (i, per tant., la "seriositat de l'esperit") no es veu on vol anar a parar l'autor: presentar-se a si mateix com a cavaller de la fe.
- *En Kierkegaard la dialèctica és sempre concreta i hi ha, per tant, una reivindicació estructural de la ironia*. A diferència de Hegel, la dialèctica kierkegaardiana no es desenvolupa en la història sinó en la consciència de cadascú (més àmplia i més extensa que tots els camps de batalla junts). Per a un cristià luterà la història és el lloc del mal i, en certa manera, ha estat abolida pel sacrifici de Crist que culmina qualsevol història possible. La dialèctica, tal com la concep Kierkegaard, no és humanitzadora (cap home podria ser salvat per un altre home – tot i que potser si que ens podria salvar el somriure i la complicitat d'una Amiga com Regina Olsen. La dialèctica té el seu lloc en el combat interior i impossible que cada home mena per tal de ser diferent de si mateix. El combat dialèctic té un sentit molt similar al de la ironia socràtica (aquest fou el tema de la tesi doctoral d'habilitació de Kierkegaard: la veritat que mena a la mort, Sòcrates – Crist). La dialèctica hegeliana es pot resoldre en una síntesi. En canvi la ironia socràtica no té resolució: és "o bé... o bé". Cal ser conscients que la ironia és una arma terrible perquè es pot girar contra qui la fa servir i –a més- te un deix anticristià pel que hi trobem de superioritat intel·lectual forçada. Més que d'ironia, en el cas de Kierkegaard convé parlar de "subtileza", en el sentit que Einstein donava a la frase: "El Senyor és subtil". Subtileza és la capacitat de superar l'aparent contradicció, i de veure l'altra banda de les coses i, en conseqüència de veure el caire deixat i un xic ridícul de tot –i tots- plegats.
- *Kierkegaard diferencia conceptualment estadi estètic, estadi ètic i estadi religiós, però no els diferencia vitalment*. A cada estadi hi ha una situació existencial diferent, però és diferent pel "punt de vista" que s'adopta, no per la significació última; l'important és transformar la meua situació personal a partir del que em passa, però la perspectiva última és sempre la fe (també hi ha una fe estètica). Per així dir-ho, es tracta de tres maneres diferents de veure el mateix. Hi ha tres regles del joc diferents o tres camins però l'objectiu és el mateix: esdevenir cavaller de la fe. I són el mateix perquè l'home serà –inevitablement- sempre igual a si mateix, els humans es debaten sempre en els mateixos dubtes existencials. En conseqüència no hi ha "superació" en sentit hegelian. La dialèctica hegeliana diu: "O bé... o bé". No trobarem superació (pau) sinó tensió (guerra amb nosaltres mateixos)

sense cap moment de síntesi. En definitiva, Hegel hauria volgut usurpar el lloc de Déu i convertir-se un una mena de còsmic director d'orquestra. A més, Hegel (mort el 1831) és un "modern" en el sentit que pretén fer-nos creure que l'Esperit avança. Això cristianament és un absurd perquè després del sacrifici de Jesús –tal i com l'entén un luterà- no hi pot haver cap més "progrés". Tot el que Déu ha volgut dir als humans ja ha estat dit. Com a molt, hi pot haver una certa curiositat –més o menys foteta- per veure com actuen (paradoxals i còmiques) en cadascú "les obres de l'esperit". Per això una riquesa bàsica de Kierkegaard és la seva capacitat d'observació psicològica i de saber "copsar els indicis", més que les grans afirmacions. Independentment d'una fe religiosa (o de la seva manca) el lector d'un text de Kierkegaard ha de tenir capacitat d'orientar-se en els matisos. Al final el que ens salva –o ens condemna- és el matís.

Sociològicament –tot i que a Kierkegaard la paraula "sociologia" li produiria cõ ssor- no està de més recordar que Dinamarca a l'època de Kierkegaard és un cul-de-món, gelat i llunyà al moviment espiritual de la seva època. Per a qui, com ell, se sap possä t per una sensibilitat malaltissa, neuròtica, el drama és no trobar ningú a l'alçada per discutir. L'únic "cristià" que coneix és ell mateix i només li interessa la història en tant que "sagrada". Les masses per a Kierkegaard simplement no existeixen perquè, al cap i a la fi, naixem, morim i patim sols. Ell sap que mai no serà comprès (*Diari X, 2 A, paràgraf 560*).

L'home i el seu temps.

En danès el cognom Kierkegaard significa cementiri (més estrictament "camp de creus"). I Dinamarca és la pàtria de... Hamlet. Potser aquestes dues circumstàncies són casuals. O potser no?

La vida de Kierkegaard testimonia la vida de Copenhaguen entre 1830 i 1855. Això no és una pura circumstància perquè ell es vol "pensador existencial" (no filòsof-teòric) i, per tant, la seva existència resulta inseparable del seu pensar. Replegar-se en ell mateix és la seva forma de pensar.

Si del que es tracta és de ser "testimoni de l'eternitat en el temps", cal –com a mínim- fer atenció als temps. Com a creient considera que les tres idees dissortades de la modernitat (Progrés, Civilització, Felicitat) són formes d'engany moral perquè ens distreuen de l'únic important l'observació minuciosa de la nostra pròpia ànima. El que ell intenta és resseguir la petja d'aquestes tres idees en una microsocietat (Dinamarca és més un observatori que no un lloc on passen coses) i ser-ne el cronista. L'home és per a Kierkegaard una criatura de Déu –no s'ha fet a si mateix- i la societat és només l'escenari teatral que cal conèixer i on cal viure, però sense oblidar ja no la seva falsedat (qüestió secundària), sinó sobretot el seu caire unilateral. Si "només" hi hagués societat no hi hauria home, perquè la societat és –ahora- imprescindible i impossible, vist que les coses serioses ni són ni poden ser de caire social. El problema és assolir la distància justa: ni tan a prop que ens cremi i ens esterilitzi (sentit del pseudònim Víctor Eremita) Finalment: ¿l'home és només espectador? Són "les obres de l'Amor" les qui actuen en nosaltres i ens fan

ser infringint-nos una "ferida en la carn" que és el símptoma de l'obertura a una realitat interior i a una consciència de la diferència.

Quatre elements biogràfics a tenir en compte.

Com a pensador existencialista, Kierkegaard dóna a cada element de la seva vida, fins i tot als més mínims, una significació íntima que, de ben segur, va força més enllà del que qualsevol observador fred podria extreure'n. Rumiar la significació de cadascun dels actes que algú consideraria menystenibles és una exigència de la pròpia coherència com a individu en el món. Finalment per als pensadors de la mena del danès, la funció de la filosofia no està gaire lluny de ser un "suplement de vida" en el sentit que les idees són viscudes com a més reals fins i tot que la pròpia vida. Per a un home com Kierkegaard el fet i la significació són indestriables, tot ha de ser passat pel garbell de la pròpia intimitat. Així els quatre elements biogràfics que destaquem podrien i haurien de ser considerats també com a eixos, sinó de la seva filosofia, si com a indicadors de la seva atenció filosòfica. En tot cas aquestes quatre dades no poden ser passades per alt.

- *El paper del pare:* Mikael Kierkegaard, provenia d'una família de pagesos de Jutlàndia. En la novel·la familiar s'explica que essent ell un jove pagès miserable l'any 1768 (tenia 12 anys) va maleir Déu i que sempre va considerar el fet d'haver-se enriquit com una subtil venjança del Déu terrible. Només es va casar un cop retirat dels negocis i rendista. La primera esposa va morir al cap de dos anys i Mikael es va casar (20 d'abril de 1797) amb la minyona, una noia pagesa que havia deixat en estat i que fou la mare de Sören Kierkegaard (darrer dels set fills de la família –nombre bíblic). Quan neix el petit Sören, el pare té 56 anys i la mare deu menys (la mare mai no surt esmentada als textos del fill) El pare feia la vida i el posat d'un patriarca de l'Antic Testament. Tots els seus fills van morir abans que el vell, excepte Sören i un altre (el gran, Peter Christian, bisbe luterà que va morir foll, per cert). Mikael creia fermament que la mort dels fills era un càstig diví infringit per la maledicció que havia proferit d'infant. Sembla que va interpretar el fet de morir (1838) abans que Sören com la mostra que Déu l'havia perdonat.
- *L'aspecte físic:* Sören és un personatge malaltís: té una cama més llarga que l'altra i dos geps. Sempre considerà que el seu "discerniment" és la seva eina per no trobar-se desemparat en al món. Allò que altres fan amb el cos, ell ho fa rumiant. Nietzsche'nament es podria pensar en un ressentiment. Tenir idees ¿pot ser un consol per no tenir urpes? Kierkegaard sempre té la sensació de viure com en una mena de pròrroga, com si la vida no li pertanyés sinó en la mesura que exerceix una missió.
- *Regina Olsen:* (la coneix des del maig de 1837, quan ella té 14 anys, és la seva xicoteta des de 1840 però trenca el prometatge l'any següent en mig d'un considerable tol le-tol le ciutadà). Kierkegaard feu mans i mànegues per no casar's-hi. Sempre tindrà un paper ambigu en relació a ella. Per una banda hi ha l'estimada impossible i idealitzada (d'una manera fins i tot cursi). Però pot més la por a fer-la infeliç. El trencament provocà un

safareig considerable a la societat provinciana de Copenhaguen). Manté amb ella una relació que sobta a primer cop d'ull: no s'hi casa perquè l'estima massa. Kierkegaard només pot escriure amb Regina lluny –i amb el pare mort!- Sacrifica Regina, però creu que se sacrifica *per* Regina. A *In vino veritas* diu que el sacrifici de la noia és el que permet que ell esdevingui sant: ningú no es torna poeta si es casa amb la noia que estima, sinó que el que ens fa poetes és el desig d'estimar. Aquest és un mecanisme curiós que usa sovint a les seves obres: no resoldre un problema sinó portar-lo més enllà (o més aquí) per aconseguir un punt de vista diferent, més ample o més enganxat a la terra –de qualsevol manera excèntric. Casada amb Frederic Schlegel, Kierkegaard farà hereus de les engrunes que quedaven del seu patrimoni a Regina i el seu marit (que van rebutjar), però ella actuarà enèrgicament com a marmessora literària. Sobre Regina i Kierkegaard actua massa sovint un reduccionisme psicologista (el mateix que presenta un Spinoza tuberculós, un Nietzsche boig o un Van Gogh epilèptic). Dóna més joc una anàlisi des dels mecanismes psicològics del desig.

- *El personatge del joc de miralls*: Kierkegaard viu a través del joc d'una sèrie de pseudònims que no només no l'amaguen (tothom ho sabia!) sinó que en bona manera li permeten mostrar en públic les seves febleses i sagnar per la ferida sense ser cursi. Gasta bojament (mor arruïnat) es castiga a si mateix i té la dèria d'aparèixer com a dandi, perquè el que el li interessa és el mecanisme de la conversió i l'ambigüitat bàsica entre el sant i el bandarria. Empallega tot aquell qui s'hi vol acostar i, alhora, busca desesperadament el diàleg. L'estètica moral (o al revés?) és per a ell una forma de fugir de la classificació: identifica ser moral amb ser imprevisible i, per això mateix el mecanisme d'esborrar la identitat li serveix per tal de jugar el joc del ser i el no ser. Ell se sap cronista del seu país i del seu temps en la mesura que no vol tenir res a veure amb el seu país ni amb el seu temps. En la vida cal haver sentit: quelcom "incomparablement gran, que per comparació tot sembli un no-res, alguna cosa que no s'oblidi mai ni que s'oblidi tota la resta" (per a ell això era la seva relació amb Regina, però és la mateixa actitud que manté davant tota la vida social). L'actitud d'estar sense ser és la que permet ser, amb fidelitat total. Kierkegaard se sent cridat a convertir la societat cristiana i formalista, però ¿com fer-ho si no és estafent el paper del dandi i, una mica, el del pallasso? La relació amb Regina es pot entendre potser només si s'entén la fe en la perspectiva paulina com a "folia de ", en un marc social tractat de d'una ironia superior.

Els textos de Kierkegaard: (I) L'obra pseudònima (escrits de 1843 a 1850)

Kierkegaard escriu l'obra pseudònima quan ha trencat el prometatge amb Regina (1841). Però al mateix temps s'autoedita una sèrie de *Discursos edificants* amb el seu propi nom. Aquests textos s'aturen quan el 1850 inicia la seva darrera etapa

(període profètic). En un fragment del *Diari* en dona la clau quan s'identifica amb Sherezada (escriure i inventar és una forma de continuar viu).

(1843) Víctor Eremita: *ENTEN...ELLER: Un fragment de vida.* ("O bé... o bé" – També *L'alternativa*) El text més kierkegaardian en el sentit de més existencialista. A l'última part s'abandona l'estadi estètic per l'estadi ètic. S'hi troba també *Sobre la il·legitimitat estètica del matrimoni* i un *Ultimatum* molt revelador.

(1843) Johannes de Silentio: *TEMOR I TREMOLOR.* El sacrifici d'Abraham com a emblema de la situació de l'home en el món: esperar contra tota esperança (Pau als Hebreus). Ell la considerava la seva millor obra.

(1843) Constantín Constantius: *LA REPETICIÓ: Assaig d'experiència psicològica.* Es publica el mateix dia que el text anterior. Planteja un dels temes kierkegaardians més complexos: l'interval que separa el temps perdut del temps trobat (en termes més "modernos": es possible ser fidel a si mateix?).

(1844) Johannes Climacus: *ENGRUNES FILOSÒFIQUES: O una mica de filosofia.* Apareix com: "Publicat per S. Kierkegaard". Toca un punt bàsic: com es pot fer viva una història passada? La fidelitat cristiana s'esdevé en la història: com es possible avui ser un veritable deixeble del Crist. Sòcrates contra Crist. L'autenticitat passa per l'ortodòxia.

(1844) Virgilius Haufniensis: *EL CONCEPTE D'ANGOIXA: Simple meditació psicològica per servir d'introducció als problemes dogmàtics del pecat original.* Meditació sobre el pecat i l'angoixa: l'angoixa expressa al nivell de la consciència el vertigen de l'individu davant les possibilitats contradictòries que són llibertat i pecat. L'existència humana com a existència "per defecte". Per això davant Déu mai no tenim raó.

(1844) Hilarius l'Enquadrador (Hilarius Bogbinder): *ELS ESTADIS EN EL CAMÍ DE LA VIDA: Estudis diversos reunits i donats a la impremta per...* Recorda en bona part *L'alternativa*. La primera part del text és *In vino, veritas*, banquet que estrafà el model platònic, amb personatges reals. També hi ha *Culpable, no culpable*, signat per Frater Taciturnus, vinculat al *Diari d'un seductor*.

(1846) Johannes Climacus: *POSTESCRIPTIUM DEFINITIUM I NO CIENTÍFIC A LES ENGRUNES FILOSÒFIQUES: Revisió mímica, patètica i dialèctica.* Document existencial per J. Climacus. Publicat per S. Kierkegaard. Text quatre vegades més extens del que vol complementar Text contra Hegel. S'usa en sentit ple el mot "existencial" en un sentit fenomenològic (80 anys abans) Es planteja el tema de la "subjectivitat de la veritat". El cristià ha de ser un "pensador subjectiu". Kantianament, identifica la veritat amb "l'incertesa objectiva guardada en l'apropiació de la interioritat". Diferència entre "vida espiritual" (oberta i limitada a la seva pròpia intimitat) i "existència cristiana" (dirigida per la revelació, orientada per la consciència de pecat i l'acceptació decidida de la paradoxa).

(1849) Anticlimacus: *LA MALALTIA MORTAL: Explicació psicològica i cristiana per a l'edificació i la renovació espiritual.* Publicat per S. Kierkegaard. (De

vegades es tradueix com a *Tractat de la desesperació*) Estudi antropològic: el problema del ressentiment i el pecat. L'actitud cristiana autèntica consisteix a acceptar la realitat humana del pecat en l'obediència de la fe, com a recurs de la gràcia. La fe és el moviment de la finitud humana en l'infinitud de la fe, com a recurs de la gràcia. La fe és el moviment de la finitud humana a la infinitud de Déu. Esperança contra tota esperança. L'any 1850 publica *L'ESCOLA DEL CRISTIANISME* (escrita el 1848 i signada Anticlimacus) amb una reflexió sobre el que significa l'escàndol del cristianisme (un text contra la tendència burgesa luterana a fer desaparèixer l'element escandalós del cristianisme). El text produí un rebombori monumental perquè s'esmentaven pastors i bisbes vius, acusant-los de no ser prou cristians. Des de la publicació d'aquest text, Kierkegaard és considerat un foll.

Els textos de Kierkegaard: (II) Les obres edificants.

Del 1843 al 1849, Kierkegaard publica cada any diversos *DISCURSOS EDIFICANTS* (fins a un total de 88) signats per ell. En aquest grup d'obres destaca el volum *LES OBRES DE L'AMOR: Algunes meditacions cristianes en forma de discursos* (1847). Kierkegaard tenia estudis de teologia, però no era pastor tot i que es consideri a sí mateix un predicador de l'Evangelí. O, més ben dit, "el" predicador de l'Evangelí en singular. En aquestes obres es planteja el concepte d'"autenticitat".

Estrictament *L'ESCOLA DEL CRISTIANISME* se situa en aquest període.

Després de 1850, Kierkegaard continua escrivint però no publica altra cosa que articles polèmics (excepte l'any 1853 que és de silenci) Apareixen caricatures seves a la premsa i els nens el persegueixen pel carrer, per burla. Ningú no se'l pren seriosament a la manera que ell hauria volgut (és a dir, tràgicament). Ha aconseguit ser un "rar".

L'any 1855 edita una revista: *L'instant*, que redacta ell tot sol. Hi deixa els darrers diners i els darrers esforços d'una salut malmesa. El nº. 9 es publica el 24 de setembre, emmalalteix el 2 d'octubre i mor l'11 de novembre. Sobre la seva mort vegeu els testimonis reproduïts a l'Apèndix.

APÈNDIX

Epitafi sobre la tomba de Kierkegaard.

Estrofa d'un poema de Brorson, gravada per explícit desig de Kierkegaard.

*És un curt instant.
Llavors hauré guanyat
Llavors tota la lluita
De cop haurà acabat.*

Reposaré
A les sales de les roses.
I conversaré
Tothora amb Jesús.

APÈNDIX

Darreres converses entre Sören Kierkegaard i Emil Boesen.

El text és apèndix a Georges Gusdorf: Kierkegaard. Ed. Seghers, París, 1963. En negreta es tradueixen els comentaris de Boesen. En negreta i cursiva els de Kierkegaard. Traducció del francès R.A.

El 2 d'octubre de 1855 S .Kierkegaard va caure, víctima d'un desmai, que no era el primer cop que li venia. Revingut, va notar que les cames no el portaven i es feu transportar a l'hospital Frederik on va morir l'11 de novembre. Les converses que segueixen foren recollides per Emil Boesen, llavors pastor a Horsens i persona més aviat poc amant de brega, que gairebé cada dia visitava el seu amic.

- Com et va?

- Malament. Prega perquè vingui aviat i em sigui favorable. Estic trist. Porto una ferida a la carn, com a l'apòstol Pau. Això m'ha impedir entrar a la vida ordinària, com tothom. He conclòs que la meva tasca resta fora de l'ordinari. He mirat d'acomplir-la amb tota la consciència possible. He estat una joguina entre les màns de la Providència. M'ha agafat i m'ha llançat enlaire. He estat el seu instrument. Van passar alguns anys. Després, de sobte, la mateixa Providència m'ha fet entrar a l'Arca. Aquesta és la sort, aquesta és l'existència dels enviats extraordinaris.

Tot això també entra en el compte de les meves relacions amb Regina. Havia cregut en un canvi possible. Però no. Per tant, vaig posar fi a les nostres relacions. Com que és estrany, això es nota. No ho hauria cregut... M'hauria estimat més que això passés en silenci. Es va casar amb S... i està molt bé. Estava convingut des del principi. Jo només he vingut per portar la confusió. Ella va patir força amb mi. (I ell en parlava amb molt d'amor i de malenconia) Tenia molta por que no es tornés majordoma. No n'ha estat per a res. I tanmateix, vet aquí que ara fa de majordoma a les Índies Occidentals.

- No has experimentat la còlera, l'amargor?

- No, tan sols la tristor i l'intranquil litat, molta indignació també pel que fa al meu germà Peter, per exemple. No el vaig voler rebre quan va venir a casa meva,

després del seu discurs a Roskilde. Es creia obligat, en la seva qualitat de germà gran, a mostrar-me el camí. Sabia ell ja que era una admonició seriosa i s'acontentava amb... Vaig escriure un article contra ell – molt tallant. Es va quedar a casa meva, desada al meu despatx.

- Has pres algun determini sobre els teus papers?

- No, sobre això que passi el que calgui. La sort se n'encarregarà. Només que, vet aquí, des del punt de vista financer estic arruïnat. Em queda justet per pagar el meu enterrament. Al principi, tenia un petit racó, uns vint mil rigsdaler. Calculava que em podien durar un cert temps, de deu a vint anys. Me n'han durat disset, no està gens malament. Hauria pogut demanar un càrrec. El meu títol de teologia m'ho permetia; però finalment no l'hauria pogut acceptar (a causa de la ferida a la carn). La sort estava llençada. Ho vaig entendre molt brutalment.

L'essencial és acostar-se tant a prop de Déu com sigui possible. Per una banda tens els qui, per acostar-se a Ell, tenen necessitat d'intermediaris, molts intermediaris, tota la bestiesa pròpia de la massa. Per l'altra hi ha l'individu que pot acontentar-se amb un de sol.: això li atorga sobre els primers una superioritat certa, mentre que l'esclavatge del més gran nombre es troba a sota de tot de l'escala. Es tracta d'explicar tot això: amb un sol home n'hi ha prou.

La senyoreta Fibiger (infermera en cap de l'hospital) li havia fet arribar unes flors. Ell les havia tancat a l'armari: Tenia la impressió que trigava a parlar-me de la seva estranya ferida a la carn.

- Els metges no comprenen res de la meva malaltia. És d'ordre psíquic i, evidentment, volen curar-la seguint els seus criteris habituals.

- Això va malament. Prega per la meva fi propera.

Va mirar les flors que la senyoreta Fibiger li havia enviat, però va prohibir que les possessin en aigua. Demanava que les deixessin a la seva sort, que és la de badar-se, marcir-se i morir. Si se li hagués pogut fer creure que encara viuria algun temps, sens dubte ho hauria fet. Li haurien donat un got d'aigua, li haurien cordat les botes i sens dubte hauria caminat. Hauria deixat l'hospital. Però estava en ordre que ell morís com tothom, mentre que la seva vida havia estat la de l'excepció.

S'adonà sobtadament que quedar-se a l'hospital seria una mena de suïcidi. Però quan li vaig dir que, a fi de comptes, això no depenia d'ell, va estar del tot d'acord amb mi.

Dijous:

Estava molt feble. El cap se li esfondrava al pit i les seves mans tremolaven. Estava mig adormit; la tos el va despertar. Li passava que de dies endormiscava, sobretot havent menjat.

.-Ara que he sopat... tot està preparat per rebre't –és el que faig amb els braços oberts.

Li vaig preguntar si podia ordenar les seves idees o si se li embrollaven. La major part del temps, les tenia clares, però de vegades, de nit, en perdia una mica el control. Li vaig preguntar tot seguit per saber si podia pregar en pau.

.- Sí, això puc fer-ho!

.- No et queda per a res alguna cosa a dir?

.- No, però porta el meu record a tots els homes. Digues-los que els he estimat molt a tots i que la meua vida ha estat un gran patiment desconegut, incomprensible per a ningú altre. Ha tingut l'aparença d'orgull i de vanitat, però això no ha estat més que una aparença; no sóc millor que els altres, de cap manera. Sempre ho he sostingut i afirmat; tenia la meua ferida clavada a la carn; per això ni m'he casat, ni he pogut fer les meves funcions. Sóc teòleg, hauria pogut accedir a un lloc oficial. I amb les meves relacions personals, hauria pogut aconseguir tot el que volgués. Per comptes de tot això m'he convertit en l'excepció. El meu dia passava en una atmosfera de tensió i de treball, a la nit posat en un racó. Això era l'excepcional.

Quan li vaig preguntar si podia pregar en pau.

.- Si, respongué, puc. Imploro en primer lloc la remissió dels pecats –que tot em sigui perdonat. I aquesta expressió - però com dir-ho exactament?- que la mort ha de ser agradable a Déu- em ve sovint a l'esperit. Finalment demano una cosa que em fa molta falta: que em sigui permès conèixer una mica per endavant l'hora de la mort.

Feia molt bon temps aquell dia i li vaig dir: *.- "Quan se't veu assegut, parlant fas bona pinta. Sembla que estiguis prou bé per aixecar-te i sortir".*

.- I bé, però només hi ha un impediment, és que no puc caminar. Evidentment hi ha altres mitjans de locomoció. Podria, per exemple, deixar-me portar. Ja he cregut que em transformava en àngel i que em sortien ales. Be prou és això el que em passarà: em retrobaré encamellat a dalt d'un núvol, tot cantant "Al leluia, al leluia, al leluia". Tota la resta ve del maligne. No volia dir que les meves paraules fossin dolentes: les he pronunciat precisament per fer desaparèixer el mal i arribar finalment a l' al leluia, al leluia, al leluia. Això està a l'abast de qualsevol imbècil. L'important és la manera de posar-s'hi.

I si tu ho dius, és perquè tens confiança en la gràcia de Déu per Jesucrist? Hi creus?

.- Naturalment, com podria ser d'altra manera?

Llavors li vaig preguntar si no volia canviar res dels seus al legats, perquè no eren exactament conformes a la veritat, sinó més aviat massa severes.

.- Cal be prou que siguin massa sever; si no, no serien bons per a gaire res. Em sembla... quan es fa explotar una bomba, fa com a mínim una mica de soroll. A parer teu, caldria lligar les coses; primer provocar un despertar i després predicar l'apaivagament. Així vols provocar la confusió al meu esperit.

Va rebutjar rebre Gjöd vad.

.-Aquest home em va fer serveis a títol personal. Després ho va negar públicament. No m'agrada, això. No tens ni idea de la planta verinosa que era Mynster: no en tens ni la més mínima idea! Ha fet destrosses incrèbles. Era un colós. Calien forces poc comunes per enderrocar-lo. El qui se n'encarregués, ho havia de fer a costa seva. Per caçar un senglar, els caçadors posen un gos al parany. Saben prou bé com aniran les coses: el senglar serà abatut, però el gos no anirà gaire lluny. Moriré a gust per resoldre el problema. S'escolta els morts, més que els vius.

.- M'hauria agradat que visquessis encara una mica. Has estat tan sever, has anat tan lluny; -em sembla que encara et deuen quedar coses a dir.

.-Si m'en quedessin no em moriria. M'ha estat necessari oblidar tots els instants, i tota la resta, per poder trobar la pau, tenir la impressió de la tasca acomplida, aquesta tasca important i difícil, però també conforme a la meva natura. Observaràs que he vist el cristianisme des de l'interior. La resta són foteses.. la nostra relació segur que t'ha causat més d'un mal de cap!

.- Sens dubte, però no n'he parlat massa i quan ha estat coneguda l'han respectat.

.- Ah, caram! De debò? – Estic content de veure't, gràcies per haver vingut, gràcies!.

Divendres 19:

Kierkegaard havia dormit algunes hores la nit anterior i estava de bon humor. El seu germà havia vingut, però ell havia refusat veure'l.

.- Aquest –deia Kierkegaard- no es deixa aturar per discursos, sinó per actes. Per tant, he actuat.

.- No desitges rebre la santa comunió, li vaig preguntar.

.- Si, però no de la mà d'un capellà. Troba'm un laic.

.- Això serà difícil, em fa l'efecte.

.- Llavors, moriré sense combregar.

.- Això no està bé.

.- Inútil de discutir-ho. He fet la meva tria. He triat. Els pastors són funcionaris del rei. Els funcionaris del rei no tenen cap mena de relació amb el cristianisme.

.- Però això no és veritat, no és pas conforme a la veritat. Això no correspon a la realitat.

.- Fixa't. Déu és el sobirà. Però hi ha tota aquesta gent que té ganes d'instal·lar-se confortablement en la vida. Això els permet acaparar el cristianisme, cadascú per a ell mateix. I després hi ha també els mil pastors. No és qüestió de morir pietosament sense apertenèixer-los. Heus-los aquí els grans pontífexs, ja no val per a res la supremacia divina. Tanmateix només a Ell sol, caldria obeir, en tot.

Caigué llavors en una mena de letargia, la seva veu s'afeblí i va ser víctima de neguits, de manera que el vaig deixar ràpidament. Vaig començar a inquietar-me. Si prenia un laic per combregar, això seria una cosa seriosa. Però un laic podria fer un abús. La temptació seria massa forta. Naturalment, un laic pot ser bon cristià.

Les flors de la senyoreta Fibiger li feien un gran plaer .-De nit em vigila, de dia em guarda "I, el que és més –afegí l'infermera en cap- plora per vós".

El 20:

Dues infermeres, el portaven d'una cadira a l'altra. Totes les seves forces l'havien abandonat. El cap se li enfonsava al pit i era víctima d'una somnolència constant. La seva malaltia no era més que una agonia, em deia. Em va demanar que li agafés el cap, cosa que vaig fer durant un moment. Quan sortia, li vaig dir que el tornaria a veure l'endemà.

.- Sens dubte, respongué, però ningú no sap res. També podem dir que ens veurem tot seguit.

.-Que Déu et beneeixi i gràcies per tot.

.-Adéu, gràcies. Perdona'm pels embolics que sens dubte t'hauries estalviat sense mi.

.- Adéu, que nostre Senyor et doni la Seva pau fins que et recordi. Adéu!

El 21:

Només m'hi vaig quedar un instant: m'havia fet comprendre que venia en mal moment. Em parlà de Thurath i de Martensen.

El 22:

.- Per què entabanar-se Només serviria per torturar-me més. Ara tot ha canviat. Totes aquestes representacions em representen un suplici. No; patim, si cal patir.

El 23:

.- Quines flors, magnífiques!

.- Sí, no sap què inventar, ella s'excedeix...

Després es va queixar de la seva gran fatiga.

El 25:

.- M'afebleixo cada dia. Les mans tremolen, el cos també.

**Va donar un cop d'ull al sermó de comiat de Fenger, que jo li havia portat.
Després digué:**

.- Torna-li. No li acceptaré.

.- No te l'he portat perquè el llegeixis. Simplement, pensa en tu amb benevolència.

.- Ja s'ha pronunciat públicament i després m'envia això personalment. Es diria que les relacions personals no tenen importància. Hi ha una enorme contradicció aquí.

.- El teu germà Peter ha aprofitat el seu viatge de tornada per parlar-hi.

.- Llavors tothom sap que he refusat rebre'l. Això, sens dubte ha provocat un escàndol.

.- Per dir la veritat, no massa. Més aviat pensen en tu amb molta compassió. Ni tu no et sorprens del seus discursos.; estan en situació de legítima defensa i tothom té dret a defensar-se. Això no els priva de pensar en tu amb compassió.

.- Creu-me, no fan més que repetir les paraules de Crist: "Rera meu, Satan, m'ets un escàndol. Només penses en les coses d'aquest món i no tens cap intel·ligència per a les coses de dalt"

.- No oblidis que estan convençuts de tenir raó i que et creuen en un error quan ataquen la tradició. Creus que fa impossible el camí de la salvació?

.- Ja no suportó més parlar-ne. Això em fatiga extremament.

.- El dormitori que tenies abans estava mal ventilat?

.- Sí. M'enfado només de pensar-hi... i tanmateix me n'adonava...

.- Llavors perquè no vas canviar de casa?

.- Estava massa cansat. Em quedaven alguns números de L'Instant per publicar. Encara disposava d'alguns centenars de rigsdaler. Hauria pogut estalviar-los, guardar-me'ls, o bé continuar fins a la caiguda final. Vaig triar la darrera solució i vaig fer bé. I vet aquí que estic acabat.

.-Has pogut publicar tots els "Instants" que volies?

.- Si

.- És estrany com tot s'ha ajustat bé en la teva vida.

.- Efectivament. I això em fa molta alegria i una gran tristor. Perquè no puc compartir la meva alegria amb ningú.

El 26:

Demana a les infermeres per quedar-se a la cambra i es parla només de coses insignificants.

El 27:

El mateix. Estava abatut, se sentia oprimat i trist. Hi havia gent al carrers, més que habitualment.

.- Si, tant com m'agradava abans!

.- No m'has vingut mai a veure! (A Horsens)

.- D'on vols que tregui el temps?

La darrera vegada que el vaig veure, estava ajagut, gairebé sense forces per parlar. Em vaig veure obligat a sortir de viatge. Va morir poc temps després.

APÈNDIX

Parlament del seu nebot Henrik Lund davant la tomba de Kierkegaard, tal com el recull Johannes Hohlenberg

En nom de Déu. Un moment, senyors, si em permeteu!

Sóc l'estudiant de medicina Henri Lund, nebot del difunt. Crec tenir dret a dir unes paraules. Hi estic vinculat per lligams de sang, i més encara pel record de la meva mare, morta molt jove i de qui en ell crec haver trobat una imatge viva. Hi he estat vinculat en el decurs dels anys per una amistat fidel que ha resistit les proves i que espero guardar-li fins a la mort. I m'hi sento lligat, també, per la comunitat de punts

de vista i opinions, potser els lligams més sòlids. Em crec, doncs, autoritzat a parlar aquí.

El meu amic desaparegut està tot sencer en les seves obres, en les seves opinions i en els punts de vista que ha expressat. D'aquestes coses no n'he sentit dir ni un mot; al revés he escoltat un llarg discurs sense relació amb la qüestió. Veiem aquí, doncs, si aquestes opinions són veritables o no. Els seus articles a Faedrelandet i tota la manera de menar la seva lluita són encara massa presents en la nostra memòria perquè tingui necessitat de recapitular-los; jo em limitaré a llegir el paràgraf on he trobat les seves opinions en la Bíblia, el llibre a què tots ens hem de conformar; el trobo a l'Apocalipsi de Joan, capítol III, des del verset 14 fins al final. Allí es troben expressades totes les seves opinions que han de ser admeses com a conformes a l'Escriptura.

Llavors va llegir el fragment de la carta a l'església de Laodicea on es diu que aquell que no sigui ni calent ni fred Déu el vomitarà. Després va continuar.

Però L'Instant direu, és massa exagerat, massa exaltat perquè les pintures que dona siguin veritables. Veiem, triem com a exemple –tot i que amb la mateixa raó podríem agafar qualsevol altre paràgraf- triem en el número 2, l'article 6, titulat: "Som tots cristians".

Va obrir el quadern i llegí l'article on es constata que ningú no pot evitar ser enterrat com a cristià, àdhuc si declara que no n'és. I continuà:

Aquest quadre no és correcte? No veiem avui aquest fet conforme a la seva paraula i del qual nosaltres tots som avui testimonis? Malgrat les seves enèrgiques protestes, en els seu pensament, els seus discursos, la seva acció, la seva vida i la seva mort, aquest infortunat és enterrat per l'Església oficial, com si es tractés d'un fidel estimat. Això mai no hauria passat entre els Jueus, ni fins i tot entre els Turcs o els Musulmans, on mai un membre de la seva comunitat que se n'hagués separat tant categòricament no n'hauria passat per membre després de la seva mort sense una retractació expressa – estava reservat al cristianisme oficial fer-se'n culpable. Pot ser aquesta la veritable Església de Déu? No! Mai l'Església de Déu o una comunitat veritablement cristiana no hauria servit Mammon – mai al menys fins a aquest punt, ni tan obertament que per consideració al diner o potser pel nom de la família, pugui desviar-se de la cura pel Regne de Déu i de la Seva justícia com per permetre's en un enterrament públic, i sense més, considerar un adversari tal com un dels seus membres fidels i tractar-lo com a tal – no, mai!

Què és, doncs, el cristianisme oficial? Des del moment que no és la veritable Església de Crist –i que pels seus actes no ho pot ser- deu ser allò que en deia el desaparegut: un rebuig de Déu, en altres paraules, la gran prostituta, Babilònia, amb qui tots els reis de la terra han tingut comerç i que ha ofegat tots els nivells del poble en el vi de la seva disbauxa. Però ella s'ha menyspreat a si mateixa en aquest desaparegut considerant-lo com a cristià, vull dir membre de l'església cristiana oficial; seguint la paraula de l'Apocalipsi al capítol XVIII s'ha esfondrat i ha esdevingut l'estatge del dimoni, una presó per tots els esperits impurs, un cau per a tots els ocells tacats i abominables. També el desaparegut tenia raó quan

subratllava tan expressament al final al final el que convé repetir aquí: que cadascú deixant de participar –si és que encara hi participa- en el culte oficial, tal com és actualment, sempre té un pecat menys, i un de gran, que el qui contribueix a riure's de Déu anomenant cristianisme del Nou Testament allò que no n'és de cap manera. Perquè també diu l'escriptura: Aparteu-vos-en, poble meu, per tal que no participéssiu en els seus pecats i no us arribin els seus mals.

Elevo, doncs, la meva protesta, en nom del desaparegut i en nom meu, per tal que no es vegi en la meva presència aquí una participació en el culte del cristianisme oficial. Perquè ha estat obligat a aquesta cerimònia contra la voluntat que sempre va expressar, i d'alguna manera amb violència. – i tan sos he vingut aquí per constatar el fet finalment acomplert; altrament ni ell ni jo no hauríem assistit a un acte del cristianisme oficial després d'haver reconegut el que és el cristianisme.

Se'l va escoltar en silenci i quan va acabar es van sentir, aquí i allí, algunes paraules d'aprovació. La gent va restar per veure que passaria. Tot el que va passar fou que el pastor Tryde recordà a Henrik Lund que la llei prohibeix parlar en el cementiri a tota persona no ordenada. Rasmus Nielsen que també volia parlar se n'anà indignat. La gent es va cansar d'esperar; gelava i la munió es va dispersar. Lund, que s'autoconsiderava hereu espiritual del seu oncle va acabar malament. Intentà recuperar L'Instant sense aconseguir més que un feble ressò, va intentar suïcidar-se i, després d'abandonar l'intent d'emular l'oncle, fou metge a Sölleröd. Enfollí i finalment se suïcidà amb seixanta-quatre anys.